

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทย
ช่วง พ.ศ. 2460 - 2498

นายธรรมรักษ์ จำปา

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

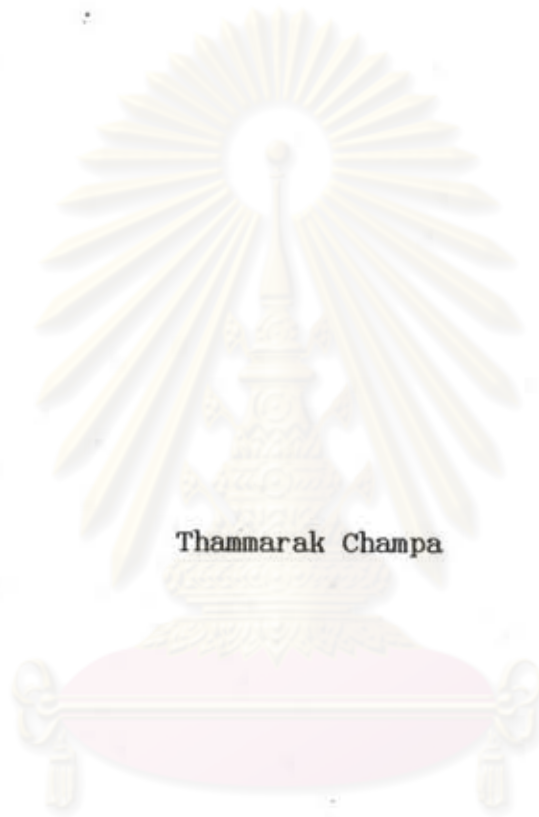
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-634-530-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHANGES IN THE RICE ECONOMY IN CENTRAL THAILAND AND THEIR IMPACT
ON THAI SOCIETY, 1917-1955

Thammarak Champa

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

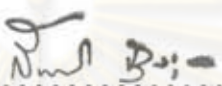
1996

ISBN 974-634-530-3

ทัชชวณิชยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทย
ช่วง พ.ศ. 2460-2498

โดย นายธรรมรักษ์ จำปา
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ฉลอง สุนทรวาณิชย์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ วงศ์สุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ นิพาดา ยิ่งเจริญ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ฉลอง สุนทรวาณิชย์)

.....กรรมการ
(นางสาวสุนทรี อาสะไวย์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ สวิมล รุ่งเจริญ)

ศูนย์วิทยานิพนธ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ธรรมรักษ์ จำปา การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทย
ช่วง พ.ศ. 2460-2498 (Changes in The Rice Economy in Central
Thailand and Their Impact on Thai Society, 1917-1955)
อ.ทิปรีक्षा อ.ฉลอง สุนทราวาณิชย์, 268 หน้า. ISBN 974-634-530-3

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางที่มีผลกระทบต่อสังคม
ไทย ศึกษาวิเคราะห์จากปัจจัยแวดล้อมการผลิตและการค้าข้าวในช่วง พ.ศ.2460-2498 ที่นำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในช่วงเวลาดังกล่าวแบ่งออกเป็น 4 ช่วง คือ
ช่วงที่ 1 ภาวะข้าวขาดแคลนแพง วิกฤติการณ์ข้าว ปี 2460-2463 ช่วงที่ 2 เศรษฐกิจโลกตกต่ำปี 2473
ช่วงที่ 3 สงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น ช่วงที่ 4 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เจื่อนไข
ดังกล่าว สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น ปัญหาด้านที่ดิน แรงงานทุน และการเก็งกำไรของ
ของราคาข้าว แม้รัฐบาลจะกำหนดมาตรการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจข้าวด้วยมาตรการภาษี การควบคุมการค้า
ราคาข้าวและการส่งเสริมผลิตข้าว ด้วยมาตรการภาษี การควบคุมการค้าและราคาข้าวและการส่งเสริมการ
ผลิตข้าว แต่เศรษฐกิจของไทยก็ยังมีลักษณะถดถอย คือ มูลค่าของสินค้าข้าวลดลง ในขณะที่ปริมาณการผลิต
และการส่งออกเพิ่มขึ้น ตลอดช่วง พ.ศ. 2460 - 2498

จากการศึกษาพบว่า ชาวนา เจ้าที่ดินบางส่วน และพ่อค้าคนจีนต่างก็ได้รับผลกระทบจากการ
เปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าว ชาวนา เจ้าที่ดินต้องสูญเสียที่ดิน พ่อค้าข้าว ไม่สามารถค้าข้าวได้กำไรเท่าเดิม
นอกจากนั้นนโยบายของรัฐบาลกลับทำให้พ่อค้าสามารถผูกขาดการค้าไว้ได้ กลับทำให้เป็นการผูกขาดการค้าข้าว
ในกลุ่มพ่อค้าคนจีน หลังสงครามโลกเป็นต้นมา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา
สาขาวิชา
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

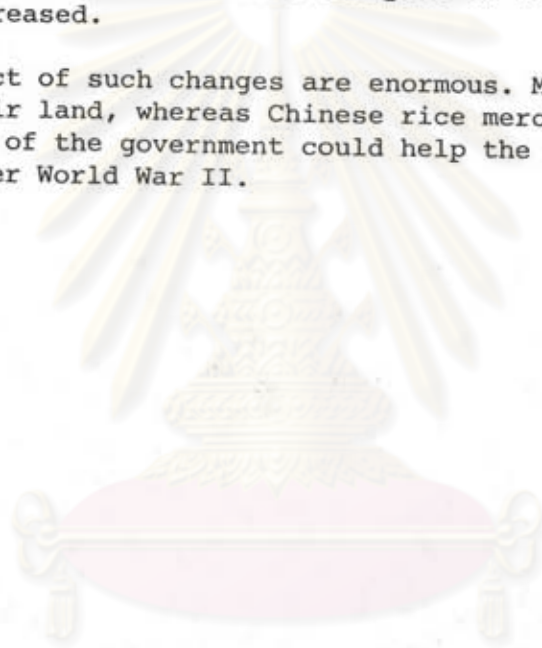
##C510227 : MAJOR HISTORY

KEY WORD: RICE ECONOMY/ CENTRAL /THEIR IMPACT ON THAI SOCIETY
THAMMARAK CHAMPA: CHANGES IN THE RICE ECONOMY IN CENTRAL THAILAND
AND THEIR IMPACT ON THAI SOCIETY, 1911-1955. THESIS ADISOR :
CHALONG SOONTRAVANICH, 268 pp. ISBN 974-634-530-3

The thesis studied an analysis of factory of the production and rice trade during 1917-1955 and their impact on the inter-relationship among groups in Thai society.

The changing of rice economy at that time can be divided into four periods : first, farm and the rice crisis 1917-1920, second, the great depression 1930's, third, World War II and Japanese occupation of 1945 and Post World War II. Though the government had provided the way to solve economic problems by changing the tax policy, controlling the price of rice and the rice trade, and promoting rice production, Thai rice economy still declined. The price of rice fell down in spite of the quantity of production for export are increased.

The impact of such changes are enormous. Many farmers and some landlords lost their land, whereas Chinese rice merchants lost their profits. However, the policy of the government could help the merchants to monopolize the rice trade after World War II.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....

สาขาวิชา.....

ปีการศึกษา..... ๒๕๓๘

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยคำแนะนำอันมีค่าจากอาจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์ และอาจารย์ สุวิมล รุ่งเจริญ อาจารย์ทั้งสองท่านได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์และตรวจแก้ด้วยความอดทน และความช่วยเหลือด้วยความเมตตา ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณสุนทรี อาสะไวย์ และ อาจารย์นิพาดา ยิ่งเจริญ ที่รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ คณะอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ให้ความรู้และกำลังใจ ช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา

ขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นทั้งหลาย ทั้งรุ่นพี่ รุ่นน้อง วิทยานิพนธ์เล่มนี้คงไม่สามารถสำเร็จลงได้หากปราศจากความช่วยเหลือจากครอบครัวดาวบุตร ที่ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อสถานที่ รวมถึงเสบียงตลอดเวลาดังแต่การนิมนต์วิทยานิพนธ์หน้าแรกจนถึงหน้าสุดท้าย

ขอขอบพระคุณ นายแพทย์สุนันต์ และนายแพทย์ตุลิต ที่ช่วยรักษาโรคไต ทั้งนี้ ขอขอบพระคุณมูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย และผู้บริจาคเงินช่วยเหลือด้านการผ่าตัดเปลี่ยนไตทุก ๆ ท่าน ไว้ในที่นี้อย่างสูง

สุดท้ายนี้จะลืมเลือนเสียมิได้คือ บิดา มารดา ที่ได้ให้ความเอื้ออาทรมาโดยตลอด และน้องเอก ซึ่งสละไตให้ผู้เขียน อันเป็นการเสียสละครั้งยิ่งใหญ่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ม
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญแผนที่ แผนภูมิ และตาราง	ช
คำอธิบายคำย่อ	ญ
บทที่	
1. บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
2. เศรษฐกิจข้าวในภาคกลางก่อน พ.ศ. 2460	8
สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ภาคกลาง	8
1. การผลิตข้าว	13
1.1 กระบวนการผลิตข้าว	13
วิธีการทำนา	15
1.2 ปัจจัยของการผลิตข้าว.....	20
ที่ดิน	20
แรงงาน	23
ทุน	24
การชลประทาน	26
พันธุ์ข้าวและปุ๋ย	32
เครื่องมือในการทำนา	34
2. นโยบายทางด้านเศรษฐกิจข้าวของของรัฐ	36
2.1 การส่งเสริมการผลิตและการควบคุมการค้าข้าว	36
2.2 นโยบายภาษีอากรค่านา	38
3. การค้าข้าว	42
3.1 การค้าภายในประเทศ	48
3.2 การค้าข้าวต่างประเทศ	54

3. การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าว ช่วง พ.ศ. 2460-2498	58
การขยายตัวของการผลิตข้าว ช่วง พ.ศ. 2460-2498	58
การเปลี่ยนแปลงการผลิต	66
1) การเกิดวิกฤติการณ์ข้าว 2460-2462	66
2) ช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ	83
3) ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2	90
4) หลังสงครามโลกครั้งที่สอง	94
มาตรการแก้ปัญหาเศรษฐกิจข้าวของรัฐบาล	102
1. มาตรการภาษีและรัฐอุปการ	102
2. มาตรการด้านการควบคุมการค้าข้าว	107
3. มาตรการด้านการส่งเสริมการผลิต	113
การเปลี่ยนแปลงการค้าข้าว.....	140
1. การเปลี่ยนแปลงการค้าข้าวภายในประเทศ.....	140
2. การเปลี่ยนแปลงการค้าข้าวต่างประเทศ.....	171
4. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวต่อสังคม	190
ผลกระทบต่อชาวนา	192
ผลกระทบต่อกลุ่มเจ้าที่ดิน	211
ผลกระทบต่อกลุ่มพ่อค้าข้าวและโรงสี	216
5. บทสรุป	222
รายการอ้างอิง	227
ภาคผนวก	256
ประวัติผู้เขียน	261

สารบัญแผนที่

หน้า

แผนที่ที่ 1	ระบบแม่น้ำสายใหญ่ของประเทศไทย	9
แผนที่ที่ 2	แสดงพื้นที่ภูมิศาสตร์กายภาพในแถบบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง	10

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1	แผนภูมิการสีข้าว	50
--------------	------------------	----

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	แสดงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทั้งประเทศและสถิติผลการทำนา ระหว่างปี พ.ศ. 2460 - 2499	59
ตารางที่ 2	แสดงการเพิ่มประชากรภาคกลาง ปี 2462 และ ปี 2472 (คิดเป็นเปอร์เซ็นต์)	60
ตารางที่ 3	แสดงจำนวนเงินช่วยเหลือในมณฑลอยุธยา ปี พ.ศ. 2462	69
ตารางที่ 4	เปรียบเทียบพื้นที่เพาะปลูกและจำนวนข้าวเปลือกจังหวัดชลบุรี ปี 2460 และ ปี 2461	70
ตารางที่ 5	ปริมาณข้าวที่เหลือพอส่งออกมณฑลต่างๆ ในภาคกลาง ปี 2462	75
ตารางที่ 6	เนื้อที่นาเพาะปลูกเสียหายและเก็บเกี่ยวทั่วประเทศ พ.ศ. 2460-2469	79
ตารางที่ 7	ตารางแสดงพื้นที่ที่ต้องเสียภาษี และจำนวนภาษีค่านาในเขตโครงการ ป่าสักใต้ (คือ จังหวัดธัญบุรี อยุธยา และสระบุรี อยู่ในมณฑลอยุธยา)	82
ตารางที่ 8	เนื้อที่เพาะปลูก เสียหายและเก็บเกี่ยวของข้าวทั่วประเทศ พ.ศ. 2470-2479	85
ตารางที่ 9	เนื้อที่นาเพาะปลูกเสียหายและเก็บเกี่ยวทั่วประเทศ พ.ศ. 2480-2489	92

ตารางที่ 10	เนื้อหาเพาะปลูกเสียหายและเก็บเกี่ยวทั้งประเทศ พ.ศ. 2490-2498	95
ตารางที่ 11	สถิติแสดงราคาข้าวเปลือกในตลาดกรุงเทพฯ ประจำเดือนมกราคม พ.ศ. 2495 - 2498	97
ตารางที่ 12	แสดงการลดอัตราอากรค่านา พ.ศ. 2474-2475	104
ตารางที่ 13	แสดงรายได้จากอากรค่านา พ.ศ. 2465-2481	105
ตารางที่ 14	Annual Average exports of Rice from Siam, Indo-China and Burma to Europe	149
ตารางที่ 15	เปรียบเทียบปริมาณข้าวส่งออกของประเทศไทยในตลาดข้าวสำคัญ ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 - 2465 (จำนวนทาบ)	171
ตารางที่ 16	เปรียบเทียบปริมาณข้าวส่งออกของประเทศไทยในตลาดข้าวสำคัญ ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 - 2471 (จำนวนทาบ)	173
ตารางที่ 17	แสดงปริมาณและมูลค่าข้าวส่งออก ปี 2453 - 3487	174
ตารางที่ 18	การส่งข้าวสารไปขายต่างประเทศ ของพม่า ไทย อินโดจีน ช่วง พ.ศ. 2471-2492	187
ตารางที่ 19	สถิติการค้าอกรค่านาของมณฑลนครไชยศรี (จังหวัดนครปฐม สมุทรสาคร สุพรรณบุรี) ปี พ.ศ. 2469.	200

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำอธิบายคำย่อ

ทจช.	หมายถึง	ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ
กต.		กระทรวงการต่างประเทศ
กษ., กส.		กระทรวงเกษตรราธิการ
ค.		กระทรวงการคลังมหาสมบัติ
น.		กระทรวงนครบาล
บ.		เบ็ดเตล็ด
ป.		ประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ
พ.		กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม
มท.		กระทรวงมหาดไทย
ย.		กระทรวงยุติธรรม
ร.		รัชกาลที่
รล.		กรมราชเลขาธิการ
สร.		สำนักนายกรัฐมนตรี
สบ.2		เอกสารส่วนบุคคลสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจราชานุภาพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย